

Олег Павлишин

кандидат історичних наук, доцент

Львівського національного університету імені Івана Франка

Oleh Pavlyshyn

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Ivan Franko Lviv National University,

pavlyshynoleh@yahoo.com

**Продовольча допомога Наддніпрянщини
населенню Західно-Української Народної
Республіки — Західної Області Української
Народної Республіки: масштаби, структури
і механізми її розподілу**

**Provisions Aid from the Dnipro Region for the
Population of the Western Ukrainian National
Republic/Western Province of the Ukrainian
National Republic: The Aid's Scale, Organizational
Structures, and Mechanisms of Distribution**

Публікація висвітлює продовольчу допомогу Української Народної Республіки і населенню Західно-Української Республіки після проголошення їх об'єднання в січні 1919 — червні 1919 р. яка досить різноплановий і масштабний характер. Наддніпрянщина поставляла в Галичину вкрай потрібне продовольство для потреб цивільного населення і армії. Задля регулювання цих поставок і розподілу був створений спеціальний уряд Головноуповноваженого по постачанню Галичини і Буковини. Існуючі протиріччя між урядовими інституціями УНР і ЗОУНР, щодо механізму розподілу продуктів і компетенцій відповідних органів, сторони зуміти полагодили. Продовольчі товари реалізовувалися населенню за фіксованими цінами, а в окремих випадках

— роздавалися убогому громадянам. Суспільство ЗОУНР регулярно інформували про обсяги доставленого продовольства. Поставки продовольства наповнювали інтеграцію УНР і ЗУНР реальним змістом.

Ключові слова: УНР, ЗУНР, Головноуповажнений в справах харчування Галичини і Буковини, Українська Народна Республіка (УНР), Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), об'єднавчий процес, Харчовий Уряд, Харчова Управа.

This publication discusses the food aid provided by the Ukrainian National Republic (UNR) to the population of the Western Ukrainian National Republic (ZUNR) from January to June 1919, following the declaration of the unification of these states. This was a large-scale and multi-faceted aid campaign. The Dnipro region supplied Galicia with much-needed provisions for the civilian population and the army. In order to regulate the transportation and distribution of this aid, a special government office of the chief commissioner for the provisions for Galicia and Bukovyna was created. The parties managed to resolve systemic differences between the government institutions of the UNR and the Western Province of the Ukrainian National Republic (ZOUNR), with respect to the mechanisms of distribution of supplies and the jurisdictions of the relevant government bodies. Provisions were sold to the population at fixed prices, and in some cases, they were distributed to poor citizens free of charge. The population of the ZOUNR was regularly informed about the amounts of provisions supplied by the UNR. This supply of provisions represented a tangible aspect of the process of integration of the UNR and ZUNR.

Key words: *Ukrainian National Republic (UNR), Western Ukrainian National Republic (ZUNR), Western Province of the Ukrainian National Republic (ZOUNR), chief commissioner for the provisions for Galicia and Bukovyna, the integration process of the UNR and ZUNR, Food Supply Government, Food Supply Board.*

Об'єднавчий процес Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) включав політичну, військову та економічну інтеграцію¹. Вкрай важли-

¹ Павлишин О. Об'єднання Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки: обставини та наслідки // Вісник НТШ. Львів, 2019. Весна–літо, Ч. 61. С. 43–49.

вим для існування ЗУНР в економічному плані було забезпечення населення та армії продовольством. опинилася в найбільш невігідному становищі. Австро-Угорщина забирала сільсько-господарську продукцію з Галичини. В роки Першої світової війни ця практика посилилася. Господарку краю перевели на воєнний лад з примусовим обробітком землі². Ліквідаційна комісія яка домінувала в краєвій Господарській раді спеціально висилала продовольство з цілої Галичини на захід.

Ще до встановлення української влади в місті і в краю, УНРада 29 жовтня 1918 р., утворила Харчевий Уряд у Львові, який перейняв компетенції колишнього Господарського уряду Краю³. З утворенням РДС з повноважень цього уряду вилучено питання розподілу нафти та вивозу цього продукту за кордон, які перейняв на себе Державний секретаріат торгівлі та промислу, пізніше Державний нафтовий комісаріат⁴.

Гетьман Павло Скоропадський сприяв вивезенню на допомогу Західної України на початку листопада 1918 р. 25 вагонів збіжжя і цукру, амуніцію і 5 мільйонів карбованців грішми⁵. Східні повіти Галичини ще в другій половині листопада 1918 р. здійснили перші спроби обмінюватись товарами з Наддніпрянщиною⁶.

² Див.: *Pawłyshyn O. Wieś ukraińska Galicji Wschodniej w latach I wojny światowej: strategie przetrwania, modernizacja społeczna i tożsamość narodowa // Metamorfozy społeczne, nr. 12: Studia nad historią społeczną ziem polskich 1914–1918 / Redaktor naukowy W. Mędrzecki; Instytut Historii PAN, Warszawa, 2018, s. 117–160.*

³ З делегації Української Національної Ради у Львові // Діло. Львів, 1918. 30 жовтня. Ч. 247. С. 1; Український Уряд Господарський // Свобода. Львів, 1918. 2 падолиста. Ч. 43. С. 1.

⁴ ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 35, арк. 7.

⁵ Див.: В обороні історичної правди // Українська Дійсність. Берлін, 1941. 1 лютого. Ч. 3. С. 2–3.

⁶ Biblioteka Narodowa w Warszawie, Archiwum TNSz. Skrz. 26 / XXIV–28. K. 32.

Під час підписання Передвступного договору у Фастові 1 грудня 1919 р. представники ЗУНР Лонгин Цегельський і Дмитро Левицький просили про допомогу своїй республіці грошми і збіжжям і про товарообмін з відновленою УНР. Відтак на засіданні ухвалили в допомогу видати ЗУНР шість мільйонів карбованців і 150000 пудів збіжжя і при тому зараз видати 500 000 крон а решту в міру потреби потім збіжжя видавати в міру потреби. Одночасно, в плані товарообміну вирішено, що УНР передає ЗУНР 100 000 пудів цукру і 5 вагонів тютюну, натомість остання передає першій 35 вагонів залізничних мас-тил, 5 вагонів бензину і 1000 вагонів керосину. Обрахунок товарів і ціни мала встановлювати спільна комісія складена з представників вищезгаданих республік, передача товарів передбачено здійснювати в Підволочиску. Представником УНР при прийцмі товарів призначили Лініченка⁷.

На засіданні розширеної УНРади 3 січня 1919 р. новий голова Ради Державних Секретарів Сидір Голубович, оцінюючи загальну ситуацію в ЗУНР, запевнив делегатів: *«Апровізаційні справи представляються теж корисно. Недостач нема, а й Україна обіцяла прислати збіжжя»*⁸. Втім змальована головою уряду картина не відповідала дійсності. Ситуація з продовольством прогноз на стан весняних засівів були критичними⁹. Серйозною була загроза голод серед населення окремих повітів

⁷ Див.: Павлишин О. Документи до історії підписання Передвступного договору між Українською Народною Республікою і Західно-Українською Народною Республікою (м. Фастів, 1 грудня 1918 р.) // *Проблеми вивчення історії української революції. Збірник наукових праць* / Інститут історії України НАН України. Київ, 2021. Вип. 16. С. 203–213.

⁸ Перше засідання Укр. Нац. Ради // *Нове Життя*. Станиславів, 1919. 4 січня. Ч. 4. С. 2.

⁹ № 18. Урядовий реферат в справі весняних обсівів у Східній Галичині (січень 1919 р.) повіту // *Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали*. Т. 3. Кн. 1: Соціально-економічні відносини і Визвольні Змагання / Укладачі : О. Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. С. 83.

ЗУНР¹⁰. Недостача продуктів харчування гостро давалася взнаки для прохарчування населення¹¹. Від нестачі продовольства потерпало єврейське населення міст¹². Втім найбільш критичним було питання харчування Галицької Армії, яка вела виснажливу віну з збройними силами відродженої Другої Речі Посполитої. Зокрема, в січні 1919 р., коли вже не було чим годувати Галицьку Армію, її буквально врятував інтендант з УНР який відправив до ЗУНР шість вагонів з продовольством¹³.

Перші транспорти продовольства, доставлені на територію ЗУНР рекуїзували тут на потреби війська: 23 вагони продуктів доставлені, з Елисаветграду урядовцем Дмитревським 18 січня 1919 р.; 120 вагонів, які поступили у перших числах лютого того ж року; 8 вагонів, рекуїзувала в Тернополи військовою експозитурою¹⁴. Водночас забезпечення харчування Галицької Армії

¹⁰ № 33. Телеграма Бродівської Повітової Національної Ради й ін. повітових органів про голод серед населення повіту // Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т. 3. Кн. 1. С. 83.

¹¹ Чубатий М. Державний лад на Західній Области Української Народньої Республіки // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто, 1987. Т. 205: У пошуках історичної правди. Збірник на пошану Миколи Чубатого 1889–1975 / Редакція: Григор Лужницький і Ярослав Падох. С. 35.

¹² Фан Р. Історія єврейської національної автономії у період Західно-Української Республіки / Переклад видання 1933 р. (Львів) / Переклад з їдиш та коментарі Ася Фруман; Наук. редакція, упорядкування, вступна стаття Олег Павлишин. С. 9–36.

¹³ Боберський І. Щоденник, 1918–1919 рр. / Упор. о. Ю. Мицик, Київ: Видавничий дім «КМ Академія» 2003. С. 119.

¹⁴ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 57 (Калинович Іван Титович, (1885–1927) — бібліограф і громадський діяч), спр. 798 (Головноуповноважений по продовольчим справам Галичини і Буковини. Лист до Державного секретаріату ЗУНР. Станиславів, 1919), арк. 1–2.

входило в обов'язки її Інтендатури, осередки якої створено при Окружних Військових Командах й у військових підрозділах¹⁵.

З метою врегулювання постачання та розподілу продовольства, яке поставляли з території УНР, Міністерство Народного Господарства 18 січня 1919 р. створило створило Уряд Головноуповаженого (в інших джерелах — «Головноуповаженого» — *О. П.*) по харчуванню Галичини і Буковини¹⁶. Посаду головноуповаженого обійняв Р. П. Трофименко (в окремих текстах він фігурує під прізвищем: «Трохименко» — *О. П.*), його заступника — Я. М. Зозуля. Управління складалося з таких відділів: секретарський — 14 працівників (завідувач — В. К. Сокологорський); розподілення — 4 працівники (завідувач — Ю. О. Дудрович); постачання — 10 працівників (завідувач — З. А. Пеленський); бухгалтерії — 2 службовців (завідувач О. С. Скренко-вич); інспекторський складався з одного урядовця для особливих доручень — М. М. Ковалевського¹⁷. Уряд уповноваженого. В переліку працівників уряду, окрім знаних діячів Наддніпрянщини: Роман Трофименко, Яків Зозуля, Микола Ковалевський, знаходимо прізвища шістьох галичан, серед них — Миколи Галібея¹⁸.

Про Трофименка вперше згадано протоколі засіданні Ради Державних Секретарів від 15 січня 1919 р., де було відзначено,

¹⁵ *Рутар В. С.* Організація тилового забезпечення Галицької Армії у 1918–1919 рр. Автореф. дис. канд. іст. наук. Львів, 2012. С. 8.

¹⁶ *Чубатий М.* Державний лад на Західній Области Української Народньої Республіки. С. 35.

¹⁷ Бібліотека-Архів Інституту історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, фонд 5 (Матеріали ЗУНР), папка 2, арк. 79, копія.

¹⁸ Михайло Галібей (1885–1964) — майстер-кахляр, підприємець, секретар Міщанського Братства у Львові, депутат УНРади.

що щодо в ЗУНР приїзять делегати різних міністерств УНР, зокрема: «Трохименко розділювати харчі у нас»¹⁹.

Листи уповноваженого Р. Трофименка до Ради Державних Секретарів за датою 10 лютого 1919 р. які засвідчують непростий характер його стосунків з урядом Західної Області Української Народної Республіки (ЗОУНР)*. В документі, зокрема йшлося: *«Я цілком розумію те, що військо без хліба залишитися не може, але для забезпечення війська є відповідні органи, котрі і мусять дбати про те, аби військо мало харчі, але не дбати на реквізицію хліба призначеного для прокормлення батьків, жінок, та дітей того ж війська, а другими шляхами, другими способами.*

Отже через те, що взято для війська більше 150-ти вагонів харчових продуктів, призначених для голодних повітів — населення тих повітів буквально вже голодує і з тої причини може виникнути голодова революція.

Дальше — в кінці січня сього року, після наради з Державними Секретарями: Внутр. Справ п. Д-ром Макухом, та військових: п. Вітовським, було вирішено, що транспортні і політичні обставини вимагають провести в Галичині учот всіх харчових продуктів, з приводу чого мусить бути виданий відповідний наказ, в якому би була зазначена тверда ціна на різні харчові продукти. Такий наказ мною зараз-же був складений і переданий п. Державному Секретарю Внутр. Справ Д-ру Макуху.

В звязку з вище зазначеним я розіслав в деякі повіти своїх представників з двома представниками інтендатури для закупки хлібних продуктів.

¹⁹ № 31. (12 січня 1919 р.) // Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т. 2: Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. Івано-Франківськ, 2001. С. 57.

* ЗОУНР — назва ЗУНР після об'єднання з УНР. В офіційних документах УНР не використовувалася, відповідно — була самоназвою (О. П.).

Зазначені представники вже закупили декілька вагонів харчових продуктів. і передали закуплене і тепер даліше провадять закупки, але вище згаданий наказ до цього часу не підписаний і справа стоїть відкритою. З лютого с. р. на зїзді інтендантів всіх О. В. К. в присутности інтендантів Д. С. В. С. і Начальної Команди було порішено теж саме, про що трактує даний мною п. Держ. Секретарю Внутр. Справ проект наказу про учот і примусовий закуп харчових продуктів»²⁰. Відтак Р. Трофименко вимагав вищих повноважень, зокрема, просив 1) надати можливість вести облік продовольства запропонований в проекті наказу, або в інший запропонований урядом; зробити заходи, щоб продовольство, яке нмало надходити на його адресу не реквізовувалося військовими²¹.

Наддніпрянець Микола Чудінов (Богун), який перебував в лютому–травні 1919 р. в Станиславові писав, що «продовольчий наддніпрянський Уряд з Трохименком на чолі виказував прихизирство до галицьких установ і хотів розпоряжатися галицьким хлібом, мало дбаючи про доставку наддніпрянського їзза чого він саме приїхав»²².

Про дальший хід подій дізнаємося зі спогадів його колеги Віктора Андрієвського, який тимчасової столиці ЗУНР разом з М. Чудіновим: «... у Трохименка назрів і насилу розвязався конфлікт із галицькими урядовими сферами. Річ була в тім, що наші Наддніпрянці, прибувши в Галичину після нашого звичаю, забажали собі «повноти влади». Говорилося, як звичайно, про інтереси населення, а робилося, як нам хотілося. Місцеві люде скоро побачили, що господарство не йде, як би того вимагали їх інтереси, й стали домагатися, щоби при розпреділенню продуктів і при вивозі галицької нафти і їх голос було взято на увагу. Трофименко щось переговорив з ними, торгувався, гово-

²⁰ ЛНБ ім. В. Стефаника НАНУ, відділ рукописів. Ф. 57. Спр. 798. Арк. 2.

²¹ Там само.

²² М. Чудінов-Богун. Із заміток Наддніпрянця про Галицьку Державу // Український Прапор. Відень, 1921. 1 листопада. Ч. 43. С. 2.

рив про свої великі повновласти і невідвладність їм, нарешті дійшло до того, що галицький уряд зложив свій окремий відділ постачання, головою котрого призначив д-ра Ваня*. Сей галицький відділ помістився в тім самім же будинку, де урядували й ми»²³.

Рішенням Ради Державних Секретарів, на основі окремого договору, на пропозицію секретаря внутрішніх справ, 10 лютого 1919 р., начальником харчової секції при секретаріаті внутрішніх справ призначено адвоката в Золочеві Теодора Ваньо²⁴.

РДС 17 лютого розпорядився про обов'язкове державне регулювання таких продуктів: збіжжя, картопля, рогата худоба, шкіра, цукор, сірники, спирт, горілка, каїніт і потасові солі. Усі інші предмети залишаються у вільній торгівлі. Реалізація нафти та інших державних монополій підлягала окремим нормативам²⁵. Одночасно вирішено, що 20 лютого того ж року твориться при Державному секретаріаті внутрішніх справ, як його секція — Харчевий Уряд. Завданням цієї центральної структури був нагляд над державними харчовими інституціями та придбання для війська та цивільного населення конечних до життя середників, а зокрема насіння на весняні засіви²⁶.

Харчевому Урядові приділили Головну Харчеву Раду: з до-радчим голосом «в справах означення цін, розділу середників поживи, організації і діловодства в справах харчових»²⁷. В склад Ради увійшли: представники Харчового Уряду; представники краєвого Товариства «Сільський Господар»; кооперативів та фі-

* Теодор Ваньо (1774–1858) — адвокат, діяч УНДП, депутат Української Національної Ради.

²³ Андрієвський В. З минулого, Том II: Від Гетьмана до Директорії. Берлін: «Українське Слово» 1923, (= Бібліотека «Українського Слова», ч. 42). С. 164.

²⁴ Урядовий відділ // Република. 1919. 21 лютого. Ч. 17. С. 2.

²⁵ Розпорядок Ради Державних Секретарів з д. 17 лютого 1919 р. в харчових справах // Република. 1919. 21 лютого. Ч. 17. С. 1.

²⁶ Там само.

²⁷ Урядовий відділ // Република. 1919. 21 лютого. Ч. 17. С. 2.

нансових інституцій²⁸. З документа дізнаємося про існування т.зв. Харчевого Союзу — його головою був о. Йосип Раковський²⁹.

Одночасно ж розпорядком Державного секретаріату внутрішніх справ утворено Харчеві управи³⁰. Такі місцеві (повітові, міські, містечкові та сільські) державні представницькі структури покликані організовувати забезпечення продовольством населення ЗУНР–ЗОУНР. Місцеві Харчеві управи мали розпорядчо-контрольний характер. Їх компетенція передбачала: замовлення і отримання від Управління Головноуповаженого по харчуванню Галичини і Буковини необхідного продовольства і насінного матеріалу; ведення статистики кількості населення та запасів продовольства своєї території; ухвалення порядку розподілу та збору продовольства, який мали здійснювати споживчі кооперативи; контроль кооперативів в їх діяльності по розподілу та збиранню доручених їм продуктів; проведення фінансових розрахунків за отримані та здані продукти харчування; при відсутності кооперативних установ вжиття заходів по організації технічного розподілу та збору продуктів власними силами; контроль роботи млинів; право заготовок власними силами у випадку надзвичайного стану.

Фінансові засоби на утримання Харчевих управ склалися з відсотків з коштів визначених розпорядженням Управління Головноуповаженого на продовольство, яке розподілялося через посередництво цих Управ.

Кооперативні установи за технічну реалізацію розподілення та закупівлі продовольства отримували відповідні відсотки вста-

²⁸ Там само.

²⁹ Інструкція для створення і діяльності повітових, сільських, містечкових і мійських Харчевих Управ. [Станиславів, 1919]; *Павлишин О.* Харчові управи // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. Т. 4: Т–Я. Івано-Франківськ: Манускрипт–Львів, 2021. С. 318–318.

³⁰ Розпорядок державного секретаря внутрішніх справ з дня 17 лютого 1919 р. в справі організації харчових управ // Република. 1919. 21 лютого. Ч. 17. С. 1.

новлені повітовою Харчевою управою згідно вказівок Управління Головноуповаженого.

Повітова Харчева управа складалася з таких представників: по одному від Повітової Національної Ради, комісара, місцевого гарнізону; по два делегати від споживчої кооперації; по три — від повітової філії Товариства «Сільський Господар». Обирала поміж себе голову, який був безпосереднім виконавцем розпоряджень Управління Головноуповаженого і постанов своєї Управи, керував її канцелярією. Утримувався за державний кошт. Сільські, містечкові та міські Харчеві управи обіймали територію відповідного села, містечка чи міста ЗУНР–ЗОУНР і безпосередньо підлягали повітській Харчевій управі. Сільські і містечкові управи склалися з трьох представників товариства «Сільський Господар», двох — споживчої кооперації і відповідного сільського чи містечкового комісара. У селах, де не діяло товариство «Сільський Господар» або кооперативи, члени Харчевої управи обиралися загальними зборами цієї громади. Міські Харчеві управи склалися з двох представників споживчої кооперації, одного делегата від товариства «Сільський господар», міського комісара, представника від комітету опіки над бідними, та представника від робітничих організацій. Сільські, містечкові та міські Харчеві управи обирала поміж себе голову, який був виконавцем розпоряджень вищих харчових органів і постанов своєї Управи, керівником її канцелярії й утримувався за державний кошт.

За своїм персональним складом Харчеві управи мали між-національний характер. Інструкція, яка регулювала процедуру створення, склад і компетенцію Харчевих управ затвердили тимчасово виконуючий обов'язки Головноуповноваженого по харчуванню Галичини і Буковини Яків Зозуля, державний секретар внутрішніх справ Іван Макух та голова Харчевого союзу о. Йосиф Раковський³¹.

³¹ Інструкція для створення і діяльності повітових, сільських, містечкових і мійських Харчових Управ. [Станиславів, 1919]; *Павлишин О.* Харчові управи. С. 318–318.

14 лютого 1919 р. Рада Народних Міністрів ухвалила постанову про відкриття кредиту на суму 40 000 000 гривень для продовольчих в Галичині, Буковині та на Холмщині. На той час Буковина була окупована румунськими військом, тому мова могла йти про допомогу біженцям з Буковини, які замешкали в Східній Галичині. Постанову підписали: голова Ради Народних Міністрів Володимир Чехівський та Соломон Гольдельман — за міністра народного господарства³².

Масштабна фінансова допомога з боку керівництва УНР врешті спричинилася до підвищення обсягу відповідальності Р. Трофименка. Повітові комісаріати повідомили окремою вказівкою, що у Харчового Уряду вилучено: *«Справи викупна і розподілення збіжжя, картофель, цукру, насіння і контролі млинів, котрі перейняло Управління Головноуповаженого по харчуванню Галичини в Станиславові»*.

*Прочі справи, як оборот худобою, розподілення соли, сірників і т. п. лишають ся при Укр. Харчовому Уряді котрий урядує в Держ. Секретаріаті»*³³.

Як працював Управління на практиці можна оцінювати зі слів його службовця В. Андрієвського. Останній згадував, що Трофименко *«зробив мене начальником відділу по ввозу. Мої обовязки полягали тім, щоб стежити за цукромі за хлібом, котрий був у дорозі, а коли цукор прибував у Станиславів, то і про його приміщення. Зерна нам переховувати не треба було, бо його відразу у вагонах забірали сільські громади на їду або й на насіння. Цукор ми почасти також продавали, а почасти треба було складати, бо його набіралось все більше. Власне можна було і його весь продати. До нас раз-у-раз приходили делегації від сільських громад з проханням продати їм пару вагонів цукру,*

³² Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки. [Вінниця], 1919. 27 лютого. Вип. XI. С. 84.

³³ Державний архів Львівської області, ф. 257 (Товариство вивчення історії оборони Львова і Південно-Східних воєводств у Львові), оп. 1, спр. 35, арк. 7.

бо «дітям їсти нічого». Цукор мав заступити для їх дітей хліб і молоко. Я радив Трохименкові продавати або за готівку або і в кредит з таких міркувань: перше, що миб справді допомогли бідую чому населенню, а вдруге, що в кожному разі розмістилиб цукор серед українських мужиків і для них, ам не для Поляків, котрі чим далі більше виявляли руху і на мою думку могли забрати собі разом із Галичиною і наш наддніпрянський цукор. Але Трохименко мав свої вищі міркування — він наказав зробити кілька складів по цілій Галичині і держати цукор там в запасі. Наперед казав, що не хоче випускати цукру на спекуляцію, а потім заявив, що дістав такий наказ від міністра Мартоса. Міністр з цукру робив собі «золотий фонд», щоб забезпечити нашу валюту і тому скоро обмежив до мінімуму нашу торгівлю. Як і всі пляни Мартоса, і сей носив на собі всі ознаки його геніальности: Поляки, прийшовши весною в Галичину, забрали собі понад двісті вагонів нашого цукру»³⁴.

Продовольство доставляли в Галичину потягами у вантажних вагонах. З огляду на те, що, через різну ширину колії, потяг не міг безпосередньо дістатися території ЗОУНР потяги з-за Збуча доходили до Підволочиська, де продукти перевантажували в вагони європейського стандарту, або в інший транспорт.

Станом на 1 березня ввезено в Галичину 123 вагони борошна (укр.); 14 вагонів муки; 123 вагони цукру та 10 вагонів інших продуктів. Усього доставлено 270 вагонів (українських), або 405 галицьких загальною вагою 4.050.000 кілограмів. Закуплено Головноуповажненим в Галичині 10 вагонів збіжжя³⁵. Водночас на цей час ввезено 115 цистерн нафтових продуктів: офіфи, смаи, нафти, свічок та ін.³⁶

³⁴ Андрієвський В. З минулого. Том II: Від Гетьмана до Директорії. С. 165–166.

³⁵ № 28. Повідомлення газети «Нове Життя» про економічні зв'язки з УНР (5 березня 1919 р.) // Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т. 3. Кн. 1. С. 82–83.

³⁶ Там само.

Галицькі делегати Трудового Конгресу Гриць Дувіряк, Павло Лаврук та Кирило Трильовський, які брали участь в засіданнях комісій Конгресу у Вінниці, зуміли роздобути 27 вагонів продовольства: збіжжя, бороша, цукру і м'ясних консервів), яке призначалося для населення Покуття та Гуцульщини. Як відзначила коломийська газета «Громадський Голос»: *«але треба було се всьо вести під сильною військовою охороною а в Станиславові треба було ще перевести енергічні переговори з тамошнім харчевим урядом. — Сама подорож з Винниці до Станиславова тревала 7 день і 7 ночей. З привезених харчів 8 вагонів припало на військо, а решту розділено між повіти коломийський, косівський і печеніжинський. Розуміється, що наша наддніпрянська влада обіцяла і на будуче пам'ятати на славне Покуття і Гуцульщину»*³⁷.

Про подальшу доставку продовольства у перший тиждень березня 1919 р. інформував станиславівський часопис «Нове Життя»: *«Довіз харчів з України наддніпрянської до Галичини, не дивлячись на дуже несприятливі умови транспорту і війну з большевиками, відбувається в досить широкім розмірі. — Лише за один тиждень з 1. по 8. березня надійшло з України приблизно 262 вагони збіжжя, муки та цукру, які почасти вже розподілені між повітовими харчовими управами (76 ваг.), почасти ще стоять на залізницях (168 ваг.). Коли прийняти до уваги знатні труднощі транспортів і чисто військові, в яких відбувається довіз харчів з України, то зазначена кількість довезених вагонів не є малою.*

³⁷ № 32. Повідомлення газети «Громадський Голос» про продовольство, надіслане для Покуття з України (22 березня 1919 р.) // Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т. 3. Кн. 1. С. 82–83; Коломийський часопис «Новини» повідомив про доставку Г. Дувіряком і П. Лавруком лише 22 вагонів продовольства (По Галичині. Харчі для Покуття // Новини. Коломия, 1919. 17 марта, ч. 4, с. 1). Очевидно враховані продукти призначені для війська — О. П.

Отже від часу влади Директорії по 8 марта Наддніпрянина дала Галичині всього 426 наддніпрянських або 639 галицьких вагонів ріжних харчів в скількості — 6. 390. 000 кілограмів. Дальший довіз харчів до Галичини відбувається о скілько позваляють технічно-військові обставини, про числовості подамо в найблищих днях»³⁸.

Протягом 16–23 березня населенню передано збіжжя, муки та цукру загальною кількістю 114 вагонів; на складах («магазинах») розташовано 84 вагонів, спеціальних військових транспортів пройшло до 23 березня — 181 вагонів. Позаяк до 16 березня населенню передали 490 вагонів, відтак загальна кількість ввезених до Галичини продовольства сягнула 1168 вагонів, або 11 685 000 кг³⁹.

Коломийський часопис підсумував наступне: станом на 1 квітня 1919 р. загальна кількість продуктів, передана для потреб війська і населення ЗУНР, сягнула таких обсягів: цукру — 730,0 вагонів; борошна — 213, 0; збіжжя — 223,0; інші продовольчі товари — 127,5. Усього — 1243, 5 вагонів⁴⁰.

Більш детальну інформацію, з уточненням поставок окремих видів продовольства, оприлюднив урядовий орган «Республіка», згідно інформації Управління головноуповноваженого, в спеціальній таблиці:

³⁸ № 31. Інформація газети «Нове Життя» про продовольчу допомогу від УНР (16 березня 1919 р.) // Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т. 3. Кн. 1. С. 81–82.

³⁹ № 36. Повідомлення газети «Нове Життя» про продовольчу допомогу від УНР // Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т. 3. Кн. 1. С. 89.

⁴⁰ Харчева поміч Наддніпрянської України Гадичині // *Покутський Вістник*. Коломия, 1919. 15 цвітня, ч. 30, с. 4.

	Цукру	Борошна	Збіжжа	Інші харчі	Разом
	Вагонів				
Передано Повітовим Харчовим Управам Галичини	249	99	75	37·5	460·5
Замагазиновано	157·5	—	—	6	163·5
Замагазиновано	9	18	27	64·5	118·5
На 1 квітня залишається на залізницях Галичини	246	—	3	6	28·5
Всього	661·5	117	105	114·0	997·5
Прибуло в Галичину по 1 березня	118·5	96	18	13·5	246·0
Всього прибуло в Галичину по 1 квітня	730·0	213	233	127·5	1243·5

Джерело: Харчева поміч Наддніпрянської України Галичині // Республіка. 1919. 10 квітня. Ч. 58. С. 3.

Окрім продовольчої допомоги в обсязі відкритого кредиту, уряд УНР запровадив добродійну гуманітарну акцію для населення ЗОУНР, у першу чергу для мешканців гірських повітів та знищеної Першою світовою війною Зборівщини. У містечку Зборів, за сприяння київського осередку українського Червоного Хреста, засновано т. зв. харчевий пункт, що допомагав 45 селам повіту продовольством і готовими обідами⁴¹.

⁴¹ Чубатий М. Державний лад на Західній Області Української Народньої Республіки. С. 36.

Подальших чисел нам невідомо, але попередні обсяги поставок дозволяють припустити, що доставка продовольства була на регулярній основі.

В ЦДАВОУ зберігається рахунок Управління Головноуповноваженого по продовольчим справам Галичини і Буковини спрямований Інтендатурі Державного Секретаріату, датований 26 квітня 1919 р., з оригінальним підписом Р. Трохименка⁴².

Не вгавала й суперечка поміж управлінням Головноуповноваженого і Т. Ваньо. Зокрема, у протоколі засідання Ради Державних Секретарів ЗУНР 30 квітня 1919 р. зафіксовано: *«Реферус Ваньо — виносить обмежити владу Г. Уповноваженого на область Великої України. Всі товари, які будуть спроваджені до нас має подати до відомо Харчового уряду»*⁴³.

Ймовірно відбулися певні зміни в керівництві Харчового Уряду — надалі звернення та листи начальника підписував Володимир Гуркевич⁴⁴.

Врешті пропозиції Р. Трофименка щодо встановлення твердих цін урядом ЗУНР були прийняті. Задля подолання спекуляції, 12 квітня 1919 Державний Харчевий Уряд встановив максимальні ціни на окремі види продовольства, які обов'язували з 15 квітня аж до їх відкликання⁴⁵.

Державний Харчевий Уряд з одержаної субвенції в квоті п'ять мільйонів гривень на закупівлю бараболі і безплатний їх розділ поміж убогим населенням в ЗОУНР 14 квітня 1919 р. виділив суму обсягом 1 115 000 гривень⁴⁶.

⁴² Центральний державний архів вищих органів України (далі — ЦДАВОУ), ф. 2192, оп. 1, спр. 6, арк. 120.

⁴³ Biblioteka Narodowa w Warszawie, Archiwum TNSz. Skrz. 26 / XXIV—3. K. 16.

⁴⁴ Володимир Гуркевич (1880–1937) — адвокат у Самборі, депутат УНРади, засновник і перший голова музейного товариства «Бойківщина».

⁴⁵ Максимальні ціни // Република. 1919, 17 цвітня. Ч. 64. С. 5.

⁴⁶ На закупно бараболі для убогого населення // Република. 1919, 57 цвітня. Ч. 62. С. 1.

27 квітня 1919 р. Харчевий Уряд оголосив з наступне зверненням за підписом начальника Володимира Гуркевича *«Взивається всі Комісаріяти і повітові Харчеві Управи, щоби найдалше до 10. мая 1919 подали докладний звіт розділу харчів одержаних від Д. Х. У. або від Головноуповаженого по прохарчованню Галичини і Буковини, як також скільки товару закупили від 1 падолиста 1918 до кінця квітня 1919 і розпродали, а окремий звіт харчів, на які Д. Х. У. видав дозволи закупна і оскільки їх зреалізовано з докладним заподанням в яких повітах і скільки закуплено харчів.*

Заєдно припоручається подати докладний спис виданих харчів на чужі повіти і зазначити чи видано з припоручення Д. Х. У. чи з повітової Харчевої Управи»⁴⁷.

Представник уряду уповаженого Микола Ковалевський на засіданні Ради Державних Секретарів 30 квітня 1919 р. заявив: *«Хліба на Україні єсть, досить трудно його одначе перевести. Знести ця на товари, договори торгівельні не можна заключати»⁴⁸.*

31 квітня 1919 р. на засіданні УНРади мова йшла про нужду бідного населення, *«через замкнення повітів та утруднення комунікації (перепустки і т. д.) не можна навіть за гроші нічого купити»⁴⁹.* Натомість Т. Ваньо заперечив таку інформацію і запевняв що *«збіжжя доволі, треба тільки вирівняти по повітах»⁵⁰.*

Перешкоди, які чинила влада ЗОУНР наддніпрянським установам: Українському Коопертивному банку, кооперативній централі «Дніпросоюз» визнана секретаріатом, як неукраїнська, а закордонна інституція і тому філія цієї інституції отримала

⁴⁷ Харчевий Уряд відділ для обороту збіжжя і барабоць при Держ. Секр. вн. спр. // Република. 1919, 3 мая. Ч. 75. С. 3.

⁴⁸ ABN w Warszawie, Archiwum TNSz. Skrz. 26 / XXIV–3. K. 16.

⁴⁹ Засідання У. Н. Ради. 3 дня 31. марта 1919 // Новини. Коломия, 1919. 3 квітня. Ч. 19. С. 1.

⁵⁰ Там само.

дозвіл на відкриття операцій, складений відповідно до законів, які діяли ще в Австро-Угорщині⁵¹.

Не можна стверджувати, що допомога Наддніпрянщини цілком вирішила проблему продовольства для населення ЗОУНР. Зокрема, запис у щоденнику Євгена Чикаленка, який мешкав в гуцульському селі Жаб'є датований 22 травня 1919 р. свідчить, що особливо від нестачі продовольства страждали мешканці гірських сіл: *«Сьогодні — Миколая, а тим часом весна така холодна, що вчора ще йшов сніг; люди журяться, аби не вимокло і не вимерзло те, що посіяно та посаджено, а багато людей ще й досі через сльоту нічого не посіяли і не посадили; не дай бог неврожаю, то тут люди вимруть з голоду; кажуть, що й тепер єсть багато родин, які абсолютно не мають що їсти, крім молока, яке їдять без нічого, бо ні картоплі, ні кукурудзяної муки вже ні за які гроші добути не можна; ще недавно, коли весною ціни були трохи спали, купували метр кукурудзи (6 п[удів]) за 750 корон, а тепер вже й купити нігде, бо на долах, кажуть, пересівають посіви, що повимокали та повимерзали»*⁵².

Датовані 13 червня 1919 р.: *«Сьогодні вернувся з Косова мій господар, пан Мельник, повітовий суддя, який їздив туди за кукурудзою, бо тут не можна добути ніякого зерна ні за які гроші. В Косові кіло кукурудзи, і то поганенької, коштує 1200 корон, тобто по 200 корон за наш пуд, а через те п[ан] суддя поїхав аж під Снятин і там купив кіло кукурудзи за 900 корон, а пшениці чи жита нігде добути не можна. Дуже я шкодую, що Шикирик⁵³ не привіз мені з Станіслава борошна та цукру, які для мене виклопотав Андрієвський, тепер пропала Україна,*

⁵¹ Наддніпрянець. Як ми втратили Галичину // Воля. Відень, 1919. 23 серпня. Т. 2. Ч. 11. С. 150

⁵² Чикаленко Є. Щоденник (1919–1920). Київ: Темпора, 2011. С. 77–78.

⁵³ Йдеться про Петра Шекерика-Дониківа (1889–1940), господаря та вїйта у с. Жаб'є Косівського повіту, письменник, етнограф, громадсько-політичний діяч, депутат УНРади.

пропало й моє борошно, а нова пшениця не скоро вродить, та й сіють її тут дуже мало»⁵⁴.

Втім стратегічне завдання — забезпечення продовольством Галицької Армії загалом було виконане. Українська влада вистояла в Східній Галичині перед наступом значних польських сил до середини липня 1919 р.

* * *

Допомога уряду УНР продовольством для населення ЗУНР—ЗОУНР в продовж кінця 1918 р. — першої половини 1919 р. мала досить різноплановий і масштабний характер. Наддніпрянина поставляла в Галичину вкрай потрібне продовольство для потреб цивільного населення і армії. Задля регулювання цих поставок і розподілу був створений спеціальний уряд Головноуповноваженого по постачанню Галичини і Буковини. Втім існував конфлікт між урядовими інституціями УНР і ЗОУНР щодо механізму розподілу і компетенцій відповідних органів. Продовольчі товари реалізовувалися населенню за фіксованими цінами, а в окремих випадках — роздавалися убогому громадянам. Суспільство ЗОУНР регулярно інформували про обсяги доставленого продовольства. Разом з фінансовою допомогою УНР⁵⁵, постачання продуктів — попри недосконалий правовий механізм актів об'єднання наповнювало інтеграцію УНР і ЗУНР реальним змістом. Продовольча і фінансова підтримка Наддніпрянини ЗУНР мала ще один вимір скріплювала відчуття національної єдності.

Окремо слід розглядати постачання нафтопродуктів до УНР. Воно здійснювалося іншими державними господарськими струк-

⁵⁴ *Чикаленко Євген*. Щоденник (1919–1920). Київ: Темпора, 2011. С. 87.

⁵⁵ Фінансову допомогу УНР для ЗУНР див.: *Павлишин Олег*. Фінансова система та грошовий обіг у Західно-Українській Народній Республіці (листопад 1918 — червень 1919 рр. // Грошовий обіг і банківська справа в Україні: Минуле та сучасність. Львів, 2005. С. 348–367.

турами, за спеціальними політико-юридичними, економічними і фінансово-торговельними умовами. Відтак постачання нафти в Наддніпрянщину з Галичини в кінці 1918 р. — першій половині 1919 р. — залишається актуальним дослідницьким завданням.

ДОДАТОК

СПИС

урядовців Управління Головноуповноваженого
по харчуванню Галичини і Буковини

<u>Пор. ч.</u>	<u>Імя та прізвище:</u>	<u>Посада:</u>	<u>Примітка:</u>
1.	Трофименко Р. П.	Головноуповноваж.	
2.	Зозуля Я. М.	Помічн. Головноуп.	

І. Секретарський відділ

3.	Сокологорський В. К.	Твоб* . Завідуюч. Відд.
4.	Бучинський. Р. П.	Уряд. особл. доруч.
5.	Вовчук М. І.	Господар
6.	Стадник В. І.	урядовець
7.	Посацький К. І.	“
8.	Скрентович Ом. І.	“
9.	Левицька С. Ілр.	“
10.	Сальваровський Ю. Л.	“ машиніст
11.	Муринівна З. Г.	машиністка
12.	Андрусишин Г. І.	листонош
13.	Гнідан Д. В.	кур'єр
14.	Маціборський Ф.	сторож

* Твоб — тимчасово виконувач обов'язків (О. П.).

II. Відділ розподілення

15.	Дудрович Ю. О.	Твоб. Завід. Відділ.
16.	Горбай В. С.	Урядовець
17.	Заячківський І. Т.	“
18.	Литвинівна М. О.	“
-

III. Відділ постачання:

19.	Пеленський З. Я.	Твоб. Завід. Відділ.
20.	Затей А. Т.	Урядовець
21.	Дерлиця М. А.	“
22.	Качмарчик Л.	“
23.	Паук Ю.	“
24.	Шевчук К.	“
25.	Галібей М.	“
26.	Клюнь В. Г.	“
27.	Корнієнко Т.	“
28.	Макаренко М.	“
-

IV. Відділ Бухгалтерії

29.	Скрентович О. С.	Твоб. Завід. Відділ.
30.	Цісик Т.	урядовець
-

V. Інспекторський Відділ

31.	Ковалевський М. М.	Урядов. особл. дор.
-

Головноуповноважений /підпис/
Твоб. Завідуючий Секретарським Відділом /підпис/

(Бібліотека-Архів Інституту історичних досліджень, фонд 5 (Матеріали ЗУНР), папка 2, арк. 79, копія.

References

Pawłyshyn O. (2018). Wieś ukraińska Galicji Wschodniej w latach I wojny światowej: strategie przetrwania, modernizacja społeczna i tożsamość narodowa // *Metamorfozy społeczne*, 12, 117–160. [in Polish].

Andriievskyi V. (1923). *Z mynuloho*, Tom II: Vid Hetmana do Dyrektorii. Berlin. [in Ukrainian].

Mytsyk Yu. (ed., 2003). *Boberskyi I. Shchodennyk, 1918–1919 rr.* Kyiv. [in Ukrainian].

Karpenko O., Mytsan K. (ed., 2005). *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika. Dokumenty i materialy. T. 3. Kn. 1.* Ivano-Frankivsk, 2005. [in Ukrainian].

Pavlyshyn O. (2021). Dokumenty do istorii pidpysannia Peredvstupnoho dohovoru mizh Ukrainskoiu Narodnoiu Respublikoiu i Zakhidno-Ukrainskoiu Narodnoiu Respublikoiu (m. Fastiv, 1 hrudnia 1918 r.) // *Problemy vyvchennia istorii ukrainskoi revoliutsii*, Kyiv, 16, 203–213. [in Ukrainian].

Pavlyshyn O. (2019). Obiednannia Ukrainiskoi Narodnoi Respubliky i Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky: obstavyny ta naslidky // *Visnyk NTSh*. Lviv, 61, 43–49. [in Ukrainian].

Pavlyshyn O. (2005). Finansova systema ta hroshovy obih u Zakhidno-Ukrainskii Narodnii Respublitsi (lystopad 1918 — cherven 1919 rr. // *Hroshovy obih i bankivska sprava v Ukraini: Mynule ta suchasnist*. Lviv, 348–367. [in Ukrainian].

Rutar V. S. (2012). *Orhanizatsiia tylovoho zabezpechennia Halytskoi Armii u 1918–1919 rr.* Avtoref. dys. kand. ist. nauk. Lviv. [in Ukrainian].

Fruman A., Pavlyshyn O. (ed., 2019). *Fan R. Istoriiia yevreiskoi natsionalnoi avtonomii u period Zakhidno-Ukrainskoi Respubliky*. Lviv. [in Ukrainian].

Chykalenko Ye. (2011). *Shchodennyk (1919–1920)*. Kyiv. [in Ukrainian].

Chubatyi M. (1987). *Derzhavnyi lad na Zakhidnii Oblasty Ukrainiskoi Narodnoi Republyky* // *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*. Niu-York; Paryzh; Sydnei; Toronto, 205. [in Ukrainian].